

УДК 340

СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

LAW THOUGHT ESSENCE

Орлова О.О.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена висвітленню сутності правового мислення. Проаналізовано підходи щодо визначення цієї категорії. Обґрунтовується точка зору про те, що сутність правового мислення можна розглядати через призму функцій даного явища правової дійсності. Окреслюються функції правового мислення.

Ключові слова: мислення, правове мислення, сутність, сутність правового мислення, функції правового мислення.

В статье рассматривается сущность правового мышления. Проанализированы подходы к определению этой категории. Обосновывается точка зрения о том, что сущность правового мышления можно рассматривать через призму функций данного явления правовой действительности. Обозначаются функции правового мышления.

Ключевые слова: мышление, правовое мышление, сущность, сущность правового мышления, функции правового мышления.

The article is devoted to elucidation of law thought essence. The approaches concerning definitions of the category are analyzed. The point of view that the law thought essence could be examined through the functions of this law reality phenomenon is substantiated. Functions of the law thought essence are circumscribed.

Key words: thought, law thought, essence, law thought essence, functions of law thought.

Постановка проблеми. Людина може пізнавати навколишній світ за допомогою відчуття різноманітних предметів і явищ. Якщо ж явища недоступні для споглядання, пізнання їх можливе тільки через мислення. До таких явищ і належить право.

Серед учених, які досліджують правове мислення, немає єдиної думки щодо сутності зазначеного феномена. Це пояснюється не тільки суб'єктивним фактором, а й тим, що поняття правового мислення розглядається в юридичному, педагогічному, психологічному, філософському, соціологічному та інших аспектах.

Важливим аспектом дослідження правового мислення є питання про його сутність. Отже, є потреба у дослідженні даного явища в правовому полі.

Стан дослідження. Деяким аспектам явища «правове мислення» у юриспруденції присвячені праці С. С. Алексєєва, П. П. Баранова, В. Д. Грапчева, В. В. Дудченко, Н. М. Крестовської, В. П. Малахова, Ю. М. Оборотова, А. І. Овчинникова та інших.

У вітчизняному правознавстві до проблеми правового мислення інтересу донині практично не виявляється, за винятком декількох правових досліджень, в

контексті яких проаналізовано окремі аспекти сучасного правового мислення, а саме: Ю. М. Занік (як складової частини інтелектуальної культури юриста) [1], А. М. Бендюков (під час здійснення правосуддя) [2], В. Є. Луньов започаткував дослідження правового мислення курсантів та працівників міліції різних підрозділів [3], [4], В. М. Коробка (в аспекті співвідношення з правовим світоглядом) [5], І. Я. Андрюшко (досліджував принципи правового мислення) [6], [7], в аспекті філософії права – М. Г. Патеї-Братасюк [8], [9], [10].

Значна увага означеній категорії присвячена у працях російського вченого А. І. Овчиннікова [11].

Таким чином, **метою** цієї статті є дослідження сутності та функцій правового мислення в сучасних умовах правової дійсності.

Виклад основного матеріалу. Пізнання світу права починається з відчуттів, сприймань та уявлень, але ця картина не дає змоги глибоко і всебічно його пізнати. Зокрема, живе споглядання неспроможне проникнути у складні форми взаємодії явищ, об'єктів, подій, у їхні причини та наслідки. Для відображення цих моментів буття необхідний перехід від відчуттів, сприймань (чуттєвого відображення) до мислення. Шляхом мислення індивід виявляє взаємозв'язки між предметами, подіями і явищами, з'ясовує причини та наслідки цієї взаємодії. Мислення, надбудовуючись над відчуттями й сприйманнями, відкриває нові сторони явищ та різних об'єктів.

Під правовим мисленням О. Ф. Скакун розуміє вищу аналітичну здатність особи опосередковано і узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів, що фіксуються словами, відображати істотні закономірні зв'язки дійсності, вирішувати соціально-правові суперечності [12, с. 113].

Влучно зазначає в монографії «Правовий світогляд» В. М. Коробка, що «правове мислення ... закладає статичну світоглядно-правову систему координат, в масштабах якої форматується позитивно-стійке відношення особистості до права як до ідеї повинного, випрацьовується повинне, бажане відношення людини до навколишнього світу» [5, с. 51].

В науковій літературі, присвяченій мисленню взагалі та правовому мисленню зокрема, на основі аналізу різних точок зору, що надаються філософією, логікою, психологією, мислення зображено у вигляді багаторівневого духовно-теоретичного процесу, в межах якого здійснюється, по-перше, цілеспрямоване, опосередковане, узагальнене відображення суттєвих якостей та відношень речей, по-друге, створюються нові ідеї, по-третє, теоретично обґрунтовуються та практично реалізуються різноманітні складові мислення, що знайшли відображення на ідейному рівні.

Незважаючи на значний науковий та практичний інтерес, проблематика правового мислення є до цього часу мало дослідженою. Це стосується і його сутності, хоча має неабияку актуальність.

Сутність як філософська категорія означає зміст даного явища, те, що воно є саме по собі на відміну від всіх інших явищ і від мінливих станів під впливом тих чи інших обставин. Сутність повинна відображати глибинні зв'язки, відносини, внутрішні закони, що визначають основні риси і тенденції розвитку даного явища [13, с. 369].

В. М. Корельський та В. Д. Перевалов під сутністю розуміють головне, основне в об'єкті, що розглядається, а тому її усвідомлення є цінністю в процесі пізнання [14, с. 240].

Не дивлячись на те, що правове мислення як явище правової дійсності досліджується і розглядається

в межах різних суспільних наук та, відповідно, з різних аспектів, – його сутність залишається незмінною. Отже, сутність правового мислення, на нашу думку, як його внутрішній зміст розкривається через функції і концентрується в правовій свідомості та правовій культурі людини.

Констатуючи наявність певних здобутків у розробці функцій у загальному розумінні, необхідно усвідомити важливість їх використання при дослідженні сутності правового мислення.

Поняття «функція» розглядається досить широко та відповідно вживається в різних значеннях, що обумовлено його широким застосуванням в різних галузях науки. Суттєва особливість функції у тому, що вона є динамічною характеристикою, яка розуміється як діяльність або результат діяльності [15, с. 32-33]. Тому питання про функції правового мислення необхідно розглядати з урахуванням сутності самого поняття функції.

Функція (від латинського *functio* – виконання, здійснення обов'язок, коло діяльності) – зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта у відповідній системі відносин, наприклад, функцій держави в суспільстві [16, с. 31].

Питання про виокремлення та класифікацію функцій правового мислення для теорії права є новим і тому не стало ще предметом дискусій.

Функції правового мислення – напрями діяльності мислення, зумовлені певними цілями, що висуває перед собою суб'єкт пізнавальної та практичної діяльності, направленої на розкриття внутрішньої, безпосередньо не даної у відчуттях та сприйманнях, сутності об'єктів та явищ правової дійсності.

До таких функцій належать: інформаційно-пізнавальна; аналітично-оцінювальна; інтерпретаційна; евристична; прогностична; регулятивна.

Усі функції правового мислення можна класифікувати у такий спосіб:

– спрямовані на відтворення того, що пізнано, відображено правовим мисленням (інформаційно-пізнавальна, аналітично-оцінювальна, інтерпретаційна, регулятивна);

– спрямовані на створення дещо нового (евристична, прогностична).

Інформаційно-пізнавальна функція правового мислення полягає у відображенні правової дійсності, за своєю й обробці правової інформації, передбачає нагромадження знань про право, про юридичну практику, тобто правові знання, ідеї, уявлення людини спрямовані на цілісне сприйняття світу, виконують роль орієнтира у відношеннях з оточуючою дійсністю, беруть участь в упорядкуванні та організації правових відносин, які плануються.

Аналітично-оцінювальна функція правового мислення передбачає оцінку як правових знань, так і правової дійсності з погляду цих знань, визначає критерії для правомірної і протиправної поведінки.

Інтерпретаційна функція правового мислення направлена на здійснення тлумачення, осмислення правових норм.

Евристична функція правового мислення реалізується шляхом відкриття нових явищ правової дійсності.

Прогностична функція правового мислення здійснюється через прогнозування або передбачення наслідків своїх дій.

Регулятивна функція правового мислення припускає, що на основі ставлення до чинної в суспільстві системи правових приписів, заборон, зобов'язань і до-

зволів відбувається формування мотивів поведінки, настанов на правомірні чи протиправні діяння.

Особливим у правовому мисленні є те, що воно є явищем суб'єктивним, забезпечується внутрішніми, власними переконаннями, тобто сутність правового мислення, а відповідно і його функції становлять суб'єктивні ідеї, уявлення, оцінки і почуття та пронизує весь механізм правового регулювання.

Висновки. Сутність правового мислення розкривається через його функції і концентрується в правовій свідомості та правовій культурі людини.

Під функціями правового мислення слід розуміти напрями діяльності мислення, зумовлені певними цілями, що висуває перед собою суб'єкт пізнавальної та

практичної діяльності, направленої на розкриття внутрішньої, безпосередньо не даної у відчуттях та сприйманнях, сутності об'єктів та явищ правової дійсності.

Правове мислення як специфічна форма соціального мислення, характеризується наявністю таких основних функцій правового мислення, як: інформаційно-пізнавальна, аналітично-оцінювальна, інтерпретаційна, евристична, прогностична та регулятивна.

В реальному правомисленному процесі усі перераховані функції, на нашу думку, взаємопов'язані. Їх виділення та аналіз мають суттєве значення для теорії права, оскільки дають достатню основу для виділення останнього як самостійного напрямку мислення та дослідження сутності правового мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Занік Ю. М. Інтелектуальна культура юриста: філософсько-правовий аспект. Львівський юридичний інститут МВС України : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.12 (філософія права). – Львів – 2006.
2. Бендюков А. М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз) : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.12 – філософія права Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2008.
3. Луцьов В. Є. Розвиток юридичного мислення на етапі актуалізації в процесі професійного навчання курсантів // Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 19 листоп. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 292 с.
4. Луцьов В. Є. Юридичне мислення в контексті психологічної безпеки працівників оперативного розшуку Психологічна безпека особового складу силових структур та персоналу екстремальних професій : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Харків, 18 листопада 2009 року). – Х. : Академія внутрішніх військ МВС України, 2009. – 276 с. – С. 16.
5. Коробка В. Н. Правовое мировоззрение : в 2 ч. Ч. 2: Природа, место и роль в механизме правового регулирования, значение для правовой политики современного социально-демократического государства / В. Н. Коробка ; Донецкий юридический институт Луганского государственного университета внутренних дел им. Э. Д. Дидоренко, 2010. – 244с.
6. Андришко І. Я. Принципи правового мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2012_45/.
7. Андришко І. Я. Правове мислення у контексті герменевтики права / І. Андришко // Держава і право: Юридичні і політичні науки : збірник наукових праць. – 01/2012. – Вип. 55. – С. 100–105.
8. Братасюк М. Г. Значення поглядів Є. Ерліха на особливості юридичного мислення в контексті правової культури постмодерну // Проблеми філософії права. – 2005. – Том III. – № 1–2. – С. 152–156.
9. Братасюк В. М. Право як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романогерманської правової сім'ї) : автореф. дис. ... к. ю. н. – К., 2005.
10. Патеї-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права : навч. посіб. / М. Патеї-Братасюк. – Київ, 2010. – 396 с.
11. Овчинников А. И. Правовое мышление : дисс. докт. юридических наук : 12.00.01 / Ростов-на-Дону. – 2004. – 512 с.
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – 3-тє видання. – К. : Алерта, 2012. – 524 с.
13. Ильина Т. А. Педагогика : курс лекцій : учебное пособие для студентов пед. ин-тов / Ильина Т. А. – М. : Просвещение, 1984. – 496 с.
14. Теория государства и права : учебник для вузов / Под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – 616 с.
15. Беляева Л. А. Социальные функции воспитания / Л.А. Беляева // Философско-социологические проблемы воспитания : сб. научных трудов. – Свердловск, Свердловский гос. пед. ин-т, 1980. – С. 32–46.
16. Большая Советская энциклопедия : В 30 т. / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – 3-е изд. – М., Советская энциклопедия, 1978. – Т. 28. – 1978. – 616 с.